

Gergana Petkova, Veronika Kelbecheva, Vanya Ivanova
(Bulgaria, Medical University of Plovdiv, Paisii Hilendarski University of Plovdiv)

On Polish Male Given Names Derived from a Roman Cognomen Denoting Physical Qualities or Personal Traits

Abstract: The paper deals with Polish male given names (and their variants) derived from a Roman cognomen denoting physical qualities or personal traits. The goal is to represent a full list of these names along with their original meaning. The studied anthroponyms are divided into three groups according to:

- 1) the type of the appellative serving as a base in the process of derivation;
- 2) the model according to which these anthroponyms are coined from the original Latin names;
- 3) extralinguistic information about the saints whose names are included in the list and their canonization by the Roman Catholic or the Eastern Orthodox Church, or by both of them.

Keywords: Polish male given names, Roman Catholic Church, Eastern Orthodox Church

Гергана Петкова, Вероника Келбечева, Ваня Иванова
(Медицински университет – Пловдив, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“)

За полските мъжки лични имена, образувани от римски когномен, означаващ физически качества или черта от характера на човека

Мъжките имена при римляните съдържат минимум два компонента – лично име (*praenomen*) и родово име (*nomen*) (Джонсън/Dzhonsan 1903, 1932; Федорова/Fedorova 1982: 85), *nomen gentile* (Джонсън/Dzhonsan 1903, 1932; Фелекан/Felekan 2010a: 65)/ *nomen gentilicium* (Джонсън/Dzhonsan 1903, 1932)). Възможно е лицето да притежава и прозвище, което да е родово (*cognomen*¹) или лично (*agnomen*) (Федорова/Fedorova 1982: 85; Фелекан/Felekan 2010a: 65).

Така е структурирана тричленната именна система (наречена *tria nomina* или „трите имена“) в Древен Рим, която се запазва в този вид до управлението на Сула (Lucius Cornelius Sulla Felix, ок. 138-78 пр. Хр.) (Фелекан/Felekan 2010a: 66).

Когноменът (*cognomen*) възниква като индивидуално прозвище, което обаче с течение на времето започва да се онаследява и скоро се превръща в прозвище на рода (Федорова/Fedorova 1982: 88), т. е. постепенно започва да се използва от членовете на

¹ Когноменът се използва за всички членове на дадена фамилия – от най-главния, наричан *pater familiae*, до робите. Първоначално изпълнява ролята на индивидуално прозвище, но по време на императорския период загубва индивидуализиращия си характер и започва да се унаследява и да се предава от поколение на поколение. От него може да се получи информация за родствените връзки, родината, етническият произход или местообитанието на притежателя му (Фелекан/Felekan 2010a: 65).

В писмените паметници има засвидетелствани случаи, когато първородният син и първородната дъщеря унаследяват бащиния си когномен, а братът и сестрата, родени след тях, приемат когномена на тяхната майка (Фелекан/Felekan 2010a: 71).

отделните семейства в рамките на един род (Джонсън/Dzhonsan 1903, 1932). И тъй като възниква сравнително късно, значението на почти всички когномени може да се проследи и изведе етимологически. Наличието на когномен обаче не е задължително. При образуването на имената на някои плебейски родове (например *Мариевия* (*gens Maria*), *Антониевия* (*gens Antonia*), *Октавиевия* (*gens Octavia*), *Серториевия* (*gens Sertoria*) той отсъства. В когномените често се съдържа и екстралингвистична информация за произхода на даден род (например *Фуфиевият род* (*gens Fufia*) се преселва в Рим от кампанския град *Cales* и затова представителите му носят когномена *Calenus*) или за паметно събитие, свързано с представителите на даден род (в плебейския *Муцийев род* (*gens Mutia*) се появява когномена *Сцевола* (*Scaevola* 'леворък') заради известната героична постъпка, датирана в 6. век пр. н. е., когато *Гай Муций* (*Gaius Mutius*) изгаря лявата си ръка при стълкновението с вражеския цар *Порсена* (*Porsetenna*) (Федорова/Fedorova 1982: 88).

Когномени възникват и въз основа на асоциация с определени физически белези (*Celsus* 'висок', *Crassus* 'дебел', *Macer* 'мършав', *Nasica* 'остронос', *Paullus* 'мъничък', *Rufus* 'риж', *Strabo* 'късокрак'), отличителни черти на характера (*Severus* 'жесток', *Probus* 'честен') (Смит/Smit 1875: 801; Федорова/Fedorova 1982: 88) или показват произхода на този, който е носител на прозвището (*Gallus* 'гал, представител на племето на галите', *Sabinus* 'сабинянин, предствител на племето на сабините') (Джонсън/Dzhonsan 1903, 1932).

Не се разрешава използването на чуждо родово име или когномен. Уличеният в подобно деяние бива осъждан за измама (Смит/Smit 1875: 801).

Промяна на името също не се разрешава (Смит/Smit 1875: 803).

След възникване на християнството редица имена, които се отнасят до римската антропонимна система, се подлагат на канонизация. Така те навлизат (пряко или чрез посредничеството на друг език) и в системите на страни, приели християнството за официална религия на страната си.

Обект на изследване в настоящето изложение са 17 полски мъжки лични имена, образувани от римски когномен, означаващ физически качества или черта от характера на лицето.

Изследваните антропоними са класифицирани в три големи групи:

- I. Според изходния апелатив, т.е. според това каква част на речта е основният апелатив в процеса на деривацията;
- II. Според модела на словообразуване, т. е. дали полското мъжко лично име е образувано от формата за Nom.sg. на изходното латинско име, или от неговата основа;
- III. Според това дали полското мъжко лично име е включено в каноничните списъци на Католическата, на Православната или и на двете църкви.

I. Класификация на полските мъжки лични имена според изходния апелатив:

1. Имена, изведени от съществително собствено име:

Albin (< *Albinus* < *Albus*);

Rufin (< *Rufinus* < *Rufus*);

2. Имена, производни от прилагателно име:

Faust (< *Faustus* < *faustus*, 3 – 'благоприятен, късметлийски, щастлив');

Feliks (< *Felix* < *felix*, -icis – 'щастлив; късметлийски, успешен');

Firmin (< *Firminus* < *firminus*, 3 – 'здрав, твърд, як');

Justyn (< *Iustinus/ Justinus* < *iustus*, 3 – 'заслужен, справедлив; предан; благ; пристоен');

Longin (< *Longinus* < *longus*, 3 – 'дълъг');

Maksym (< *Maximus* < *maximus*, 3 – 'най-голям; най-велик');

Paweł (< *Paullus/ Paulus* < *paullus/paulus*, 3 – 'малък; скромнен');

Rufus (< *Rufus* < *rufus*, 3 – 'червенокос, риж; яркочервен');

Witalis (< *Vitalis* < *vitalis*, е – 'жизнен, изпълнен с живот');

3. Имена с повече от една етимология:

Cezary (< *Caesar* < 1. лат. *caesaries*, -ei, f. – 'коса'; 2. лат. *caedo*, 3. – 'режа');

Сунцунат (< *Cincinatus* < 1. лат. *cincinnus*, -i, m. – 'къдрава коса'; 2. лат. *cincinnatus*, 3 – 'къдрав');

Kryspin (< *Crispinus* < 1. РК *Crispus*; 2. лат. *crispinus*, 3 – 'къдрокос, къдрав');

Marcjał (< *Martialis* < 1. римското митологично име *Mars* – 'бог на войната'; 2. лат. *martialis*, -e – 'борбен');

Walenty (< *Valens* < 1. лат. *valens*, -entis – 'силен, здрав' (сег. деят. прич. от гл. *valeo*, 2 – 'силен съм, здрав съм'); 2. лат. *valeo*, 2 – 'силен съм, здрав съм');

Walentyn (< *Valentinus* < 1. лат. *valens*, -entis – 'силен, енергичен, здрав' (сег. деят. прич. от гл. *valeo*, 2 – 'силен съм, здрав съм'); 2. лат. *valentia*, -ae, f. – 'сила, могъщество, мощ'; 3. лат. *valentinus*, 3 – 'който е здрав').

Най-голяма е групата на имената, изведени от апелатив прилагателно име. Разглежданите антропоними представят римски прозвища. Конотацията им е положителна или неутрална.

Втора по численост е групата на имената с нееднозначна етимология. Това се дължи на сравнително древния произход на изходното латинско име, поради което първоначалното му значение е избледняло. След канонизацията на съответните светци имената им навлизат в чужди езикови системи, където е възможно да получат допълнителни значения след погрешно направени асоциации с лексеми, съществуващи и употребявани в езика-реципиент.

При изготвянето на нашата класификация разпределянето на имената в отделните групи се осъществява спрямо латинската лексикология и морфология.

II. Класификация на полските мъжки лични имена според словообразователния модел на изходното латинско име:

1. Имена, съхранили формата на изходното латинско име: Cezary (< *Caesar*); Feliks (< *Felix*); Rufus (< *Rufus*); Witalis (< *Vitalis*);

2. Имена, образувани от основата на изходното латинско име: Albin (< *Albinus*); Сунцунат (< *Cincinatus*); Faust (< *Faustus*); Firmin (< *Firminus*); Justyn (< *Iustinus/ Justinus*); Kryspin (< *Crispinus*); Longin (< *Longinus*); Maksym (< *Maximus*); Marcjał (< *Martialis*); Paweł (< *Paullus/ Paulus*); Rufin (< *Rufinus*); Walenty (< *Valens*); Walentyn (< *Valentinus*).

Тук по-продуктивен се оказва вторият от съществуващите два начина за образуване на полско лично име от изходно латинско име.

III. Класификация на полските мъжки лични имена с оглед на тяхната канонизация:

1. Имена на светци, канонизирани от Католическата църква: Albin (< *Albinus*); Krysplin (< *Crispinus*);

2. Имена на светци, канонизирани и от Католическата, и от Православната църква: Cezary (< *Caesar*); Faust (< *Faustus*); Feliks (< *Felix*); Firmin (< *Firminus*); Justyn Justyn (< *Iustinus/ Justinus*); Longin (< *Longinus*); Maksym (< *Maximus*); Marcjal (< *Martialis*); Paweł (< *Paullus/ Paulus*); Rufin (< *Rufinus*); Rufus (< *Rufus*); Walenty (< *Valens*); Walentyн (< *Valentinus*); Witalis (< *Vitalis*);

По-голяма е групата на мъжките полски оними, представляващи имена на светци, канонизирани и от двете църкви. Това вероятно се дължи на голямата популярност на канонизираните лица. Не се срещат имена на светци, канонизирани само от Православната църква, което е свързано с официалното католическо вероизповедание в Полша.

Изводи:

- Преобладаваща е групата на имената, образувани от изходен апелатив прилагателно име, което е следствие от изконната употреба на латинското име в римската антропонимна система, функционираше като прозвище;
- По-продуктивен е вторият от съществуващите два модела за образуване на полско име от латинско, а именно от формата му за Nom. sg. или от лексикалната му основа;
- Почти всички от разглежданите в настоящата статия мъжки полски антропоними са имена на светци, канонизирани и от Католическата, и от Православната църква, което вероятно се дължи на голямата популярност на именуваните с тях светци.

Приложение

Индекс на полските мъжки лични имена, образувани от римски когномен, означаващ физически качества или черта от характера на лицето

Използвани абривиатури:

МЛИ – мъжко лично име;
РК – римски когномен;
КС – католически светец;
ПС – православен светец.

ALBIN (БН, К²) – МЛИ, образувано от РК *Albinus*, използван в *Цейониевия* (*gens Caе*) и *Постумиевия род* (*gens Postumia*) (Ж), изведен от РК *Albus* (Ж) и е със значение 'който е бял'. Известна личност с това име е *Авъл Постумий Албин* (*Aulus*

² В приложения индекс са въведени следните съкращения на използваните източници: Дворецки/Dvoretzki 1976 = Д; Жепич/Zherich 2000 = Ж; Кебер/Keber 2008 = КЕБ; Кнапова/Кнарova 1985 = К; Николова, Богданов/Nikolova, Bogdanov 1996 = НБ; Скар/Skar 2008 = СК; Шимундич/Shimundich 1988 = Ш; Шипка, Клайн/Shipka, Klayn 2011 = ШК; www.behindthename.com = БН.

Postumius Albinus), римски историк и политически деятел (II в. пр. н. е.) (НБ). Име на КС (БН).

CEZARY (БН, К) (*Cezar (K)*) – МЛИ, образувано от РК Caesar, използван в *Юлиевия род* (gens Iulia) (Ж), изведен от лат. caesaries, -ei, f. – 'коса' (БН, К) или от caedo, 3 – 'режа' (К). Известни личности с това име са *Гай Юлий Цезар* (Gaius Iulius Caesar) (90-33 г. пр. н. е.) и неговият осиновен син, *Юлий Цезар Октавиан* (известен като *Август*) (Gaius Iulius Caesar Octavianus Augustus), които са стоели начело на Римската империя (БН, К, НБ). Името е използвано като титла от императорите, които застават начело на Империята след тях (БН, К, НБ). Име на КС и ПС (БН).

CYNCYNAT (К) – МЛИ, образувано от РК Cincinatus, използван в *Манлиевия род* (gens Manlia) и *Квинциевия род* (gens Quinctilia), изведен от лат. cincinnus, -i, m. – 'къдрава коса' или от cincinnatus, 3 – 'къдрав'. Известна личност с това име е *Луций Квинцилий Цинцинат* (Lucius Quinctius Cincinnatus), консул през 350 г. пр. н. е. и диктатор през 347 г. пр. н. е. (Д).

FAUST (К) – МЛИ, образувано от РК Faustus (БН), изведен от лат. faustus, 3 – 'благоприятен, късметлийски, щастлив' (БН, К). Прякор на *Сула* (Sulla/ Sylla) и на неговия син (БН, Д) и дъщеря. Име на КС и ПС (БН).

FELIKS (БН, К) – МЛИ, образувано от РК Felix, изведен от лат. felix, -icis – 'щастлив; късметлийски, успешен' (БН, К). Използван е и като агномен за генерал *Сула* (Sulla/ Sylla) (I в. пр. н. е.). Известна личност с това име е *Флавий Феликс* (Flavius Felix), римски поет (IV-V в. от н. е.) (НБ). Име на римокатолически папа и на КС и ПС (БН).

FIRMIN – МЛИ, образувано от РК Firminus, използван в *Хостилиевия род* (gens Hostilia), изведен от лат. firminus, 3 – 'здрав, твърд, як'. Име на КС и ПС (БН).

JUSTYN (БН, К) – МЛИ, образувано от РК Iustinus/ Justinus, изведен от лат. iustus, 3 – 'заслужен, справедлив; предан; благ; пристоеен' (К). Известна личност с това име е *Марк Юниан Юстин* (Marcus Iunianus Istinus), римски историк (III в. от н. е.) (НБ). Име на КС и ПС (БН).

KRYSPIN (К) – МЛИ, образувано от РК Crispinus, изведен от РК Crispus и е със значение 'Криспиев, принадлежащ/ собственост на Крисп; потомък/ наследник/ син на Крисп' (БН, К) или от лат. crispinus, 3 – 'къдрокос, къдрав'. Име на КС (БН).

LONGIN (БН) – МЛИ, образувано от РК Longinus (БН), използван в *Касиевия род* (gens Cassia) (Д), изведен от лат. longus, 3 – 'дълъг'. Име на КС и ПС (БН).

MAKSYM (БН, К) – МЛИ, образувано от РК Maximus, използван във *Фабиевия род* (gens Fabia) (БН, Д), изведен от лат. maximus, 3 – 'най-голям; най-велик' (БН, К). Известна личност с това име е римският прозаик *Валерий Максим* (Valerius Maximus) (I в. от н. е.) (НБ). Име на КС и ПС (БН).

MARCIJAL – МЛИ, образувано от РК Martialis, изведен от Mars, римски бог на войната (БН, Д, НБ) и е със значение 'Марсов, посвещен на бог Марс' (БН) или от лат. martialis, -e – 'борбен' (Ш). Известна личност с това име е *Марк Валерий Марциал* (Marcus Valerius Martialis) (БН, Д, НБ), прочут римски поет (30-97 г. от н. е.) (Д). Име на КС и ПС (БН).

PAWEŁ (БН, К) – МЛИ, образувано от римския преномен Paullus/ Paulus (Ж), използван и като РК (БН, Д) в *Емилиевия род* (gens Aemilia) (Д), изведено от лат. paullus/paulus, 3 – 'малък; скромнен' (К). Известна личност с това име е *Юлий Павел* (Iulius Paulus), известен юрист, съвременник на *Александър Север* (Alexander Severus) (Д). Име на шестима римокатолически папи и на КС и ПС (БН).

RUFÍN (БН, К) – МЛИ, образувано от РК Rufinus, използван в *Корнелиевия род* (gens Cornelia), изведен от РК Rufus (БН, Ш) и е със значение 'който е червен' или 'Руфов, принадлежащ/ собственост на Руф; потомък/ наследник/ син на Руф' (Ш).

Известна личност с това име е римски филолог (IV-V в. от н. е.) (НБ). Име на КС и ПС (БН).

RUFUS (К) – МЛИ, образувано от РК Rufus (БН), изведен от лат. rufus, 3 – ‘червенокос, риж; ясночервен’ (БН, К). Известни личности с това име са *Гай Валгий Руф* (Gaius Valgius Rufus), римски поет от кръга на *Меценат* (Maecenas), *Гай Музоний Руф* (Gaius Musonius Rufus), римски философ стоик (30-100 г. от н. е.), *Квинт Курций Руф* (Quintus Curtius Rufus), римски историк и оратор (I в. от н. е.) (НБ). Име на КС и ПС (БН).

WALENTY (БН, К, П) – МЛИ, образувано от РК Valens, изведен от лат. valens, -entis – ‘силен, здрав’ (сег. деят. прич. от гл. valeo, 2 – ‘силен съм, здрав съм’) (Ш) или от valeo, 2 – ‘силен съм, здрав съм’ (КЕБ). Известна личност с това име е *Фабий Валент* (Fabius Valens), римски генерал (СК), както и римският император Флавий Юлий Валент, IV в. (*Flavius Iulius Valens*). Име на КС и ПС (БН).

WALENTYN (К) – МЛИ, образувано от РК Valentinus, изведен от лат. valens, -entis – ‘силен, енергичен, здрав’ (сег. деят. прич. от гл. valeo, 2 – ‘силен съм, здрав съм’) (БН, К, КЕБ, Ш), от valentia, -ae, f. – ‘сила, могъщество, мощ’ (КЕБ) или от valentinus, 3 – ‘който е здрав’ (Ш). Име на римокатолически папа (ШК) и на КС (БН, КЕБ) и ПС (БН); Император *Валентиниан I*, IV в. (Flavius Valentinianus).

WITALIS – МЛИ, образувано от РК Vitalis, изведен от лат. vitalis, -e – ‘жизнен, изпълнен с живот’ (БН, Ш). Име на КС и ПС (БН). Пример за лично име, канонизирано и от двете църкви – Католическа и Православна, почитащи светеца съответно на 28 и 22 април. San Vitale (*Св. Виталий*), чието име носи най-известната църква в Равена и преподобни Виталий, почитан от Православната църква като мъченик.

ЛИТЕРАТУРА

- Дворецкий 1976: *Дворецкий, И. Х.* Латинско – руский словарь. Москва: Русский язык (Dvoretzkiy 1976: *Dvoretzkiy I., H.* Latinsko – russkiy slovar’. Moskva: Russkiy yazyk).
- Николова, Богданов 1996: *Николова, А., Б. Богданов.* Антична литература. Енциклопедичен справочник. София: Д-р Петър Берон (Nikolova, Bogdanov 1996: *Nikolova, A., B. Bogdanov.* Antichna literatura. Entsiklopedichen spravochnik. Sofia: D-r Petar Beron).
- Скар 2008: *Скар, К.* Хроника на римските императори (летопис на владетелите на Римската империя). София: Рива (Skar 2008: *Skar, K.* Hronika na rimskite imperatori (letopis na vladetelite na Rimskata imperia). Sofia: Riva).
- Фьодорова 1982: *Фьодорова, Е. В.* Введение в латинскую эпиграфику. Москва: Издательство Московского университета (Fyodorova 1982: *Fyodorova, E. V.* Vvedenie v latinskuyu epigrafiku. Moskva: Izdatel’stvo Moskovskogo universiteta).
- Фьодорова 1997: *Фьодорова, Е. В.* Императорите на Рим. Величие и упадък. София: Проф. Марин Дринов (Fyodorova 1997: *Fyodorova, E. V.* Imperatorite na Rim. Velichie i upadak. Sofia: Prof. Marin Drinov).
- Шипка, Клајн 2011: *Шипка, М., Ив. Клајн.* Име моје и твоје. Нови Сад: ИК Прометеј (Shipka, Klajn 2011: *Shipka, M., Iv. Klajn.* Ime moje i tvoje. Novi Sad: IK Prometej).
- Felecan 2009: *Felecan, O.* Romanian-Ukrainian Connections in the Anthroponymy of the Northwestern Part of Romania. pp. 399-407 <http://yorkspace.library.yorku.ca/xmlui/bitstream/handle/10315/3973/icos23_399.pdf>, [09.06. 2021].

- Felecan 2010a: *Felecan, O.* A Diachronic Excursion in to the Anthroponymy of Eastern Romania. In: *Philologia Jassyensia*, An. VI, Nr. 1 (11), pp. 57-80.
- Felecan 2010b: *Felecan, O.* Multiethnic Connections Reflected in the Anthroponymy of a Central European Region. In: *Nomina Africana, Journal of the Names Society of Southern Africa*, vol. 24 (1), pp. 1-23.
- Johnson 1903, 1932: *Johnson, H. W.* The Private Life of the Romans. <http://www.forumromanum.org/life/johnson_2.html>, [19.09.2020].
- Keber 2008: *Keber, J.* Leksikon imen. Onomastični kompendij. Ljubljana: Celje.
- Knappová 1985: *Knappová, M.* Jak se bude jmenovat? Praha: Akademia.
- Smith 1875: *Smith, W.* A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. London: John Murray.
- Šimundić 1988: *Šimundić, M.* Rječnik osobnih imena. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
- Žepić 2000: *Žepić, M.* Latinsko-hrvatski rječnik (Lexicon Latino-Croaticum). Zagreb: Školska knjiga. <www.behindthename.com>, [24.06.2021].